

ANDROGYJNI, NON-BINARY JA MÄÄRITTELEMÄTÖN
MUUNSUKUPUOLISTEN NIMEÄMISIÄ SUOMI24-FOORUMISSA

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
10.12.2021

Neea Mäkelä

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja aiempi tutkimus	1
1.2. Tutkimusaineisto	3
1.3. Tutkijan positio	4
2. TEORIA JA TUTKIMUSMETODI	6
2.1. Sukupuolikäsitteistöä	6
2.2. Kriittinen diskurssianalyysi	7
3. ANALYYSI	10
3.1. Käsitelädiskurssi	10
3.2. Eufemismidiskurssi	15
3.3. Yhteisödiskurssi	18
3.4. Halveksumidiskurssi	20
3.5. Diskurssien suhteisuus aineistossa	22
4. PÄÄTÄNTÖ	25
4.1. Johtopäätökset	25
4.2. Arviointi ja jatkotutkimuskysymykset	27
LÄHTEET	30
LIITE	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe ja aiempi tutkimus

Tutkin kandidaatintutkielmassani muunsukupuolisten nimeämisiä verkkokeskusteluissa. Termi *muunsukupuolinen* kattaa tutkielmani tapauksessa kaikki sukupuoli-identiteetit, jotka eivät lukeudu binääriseen eli kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen (KS 2021 s.v. *muunsukupuolinen*). Olen kiinnostunut analysoimaan erityisesti Suomi24-verkkokeskusteluita, sillä sivuston keskustelut ovat kaikille avoimia sekä anonyymejä. Niihin kirjoitettujen nimeämisten pohjalta selvitän myös, millaisia *diskursseja* eli kontekstiin kytkeytyneitä puhumisen tapoja keskusteluissa aktivoituu.

Monet sukupuoli-identiteetit ja -vähemmistöt ovat hiljattain saaneet yhä enemmän näkyvyyttä osakseen (Richards, Bouman, Seal, Barker, Nieder & T'Sjoen 2016: 3). Koska sukupuolten moninaisuus on suhteellisen tuore aihe kielentutkimuksessa, ei siitä löydy vielä Suomen mittapuulla monia tutkimuksia. Tästä syystä olen päättänyt tutkia suomalaisten käyttämiä ilmauksia muunsukupuolisista. Kyseessä on alati tunnetummaksi nouseva osa väestöä, minkä vuoksi koen tarpeelliseksi tutkia, millaisilla ilmauksilla muunsukupuolisia luonnehditaan. Kieli nimittäin muovautuu käyttäjiensä tarpeiden mukaan ja siten kertoo myös yhteiskunnallisista olosuhteista yleisesti (Fairclough 2010: 57). On myös ilmeistä, että minkä tahansa vähemmistön tavoin muunsukupuoliset saavat osakseen monenlaisia suhtautumistapoja. Tähän nähden olen kiinnostunut selvittämään, löytyykö samoin suhtautuvien kielenkäytöstä yhteneväisyyksiä, ja mitä eroavaisuuksia taas ilmenee toisinajattelijoiden suhteen. Edellisen pohjalta olen muodostanut seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaisilla nimityksillä muunsukupuolisiin viitataan eri näkökannoista käsin?
2. Millaisia diskursseja aineistossa käytetyt nimitykset aktivoivat?

Tutkimuksia erityisesti muunsukupuolisten identiteetistä ja sopeutumisesta on tehty runsain mitoin muun muassa psykologian, sosiologian ja antropologian piireissä, mutta kielitiede on vasta pääsemässä alkuun. Joitain kielellisiä tutkimuksia on tehty esimerkiksi Ranskassa ja Saksassa: muun muassa Carla Sökefeldin (2021) julkaisemassa tutkimuksessa pääpaino on abstraktin mukaan muunsukupuolisten käyttämissä sekä heihin viitatuissa persoonapronomineissa. Tutkimuksessa on nähtävissä myös sosiolingvististä

näkökulmaa, sillä abstrakti kertoo Sökefeldin (2021) kiinnittävän huomiota myös siihen, mitä pronomineja esimerkiksi sukupuoliväestöihin kielteisesti suhtautuvat käyttävät. Ranskassa tehty tutkimus taas on Eric Kniselyn (2020) julkaisema kysely ranskan kieleen muotoutuneista nimityksistä ja pronomineista.

Kielenkäytössä sukupuolen moninaisuutta on tähän mennessä pyritty siis huomioimaan paitsi sukupuolineutraaleilla nimillä, myös kehittämällä erilaisia ilmaisuja tunnustetuille sukupuoli-identiteeteille. Englannin kielessä miehen ja naisen välisen sukupuolijaottelun sekä intersukupuolen lisäksi tunnetaan jo kymmeniä eri sukupuolikäsitteitä (Richards 2016: 2). Suomen kieleen näitä käsitteitä ei ole vakiintunut yhtä nopeasti, mutta yhtenä esiintyvimmistä pidetään käsitettä *muunsukupuolinen* (Juvonen 2019: 13). Juvosen (2019) tutkielman mukaan *muunsukupuolisella* viitataan yleisellä tasolla henkilöön, joka ei koe kuuluvansa binääriseen sukupuolijaotteluun. Hänen tutkimuksensa on kuitenkin myös osoittanut, että mikäli suomalainen muunsukupuolinen on kokenut tarpeelliseksi määrittellä identiteettinsä vielä tarkemmin, on hän usein päätenyt käyttämään englannin kieleen vakiintunutta vastinetta (Juvonen 2019: 13).

Suomalaisista tutkimuksista Juvosen (2019) tutkielma on tällä hetkellä eniten omaani pohjustava, sillä se sivuaa muunsukupuolisten itsestään käyttämiä nimityksiä. Hieman samaa linjaa noudattaa myös Sebastian Cordoban (2020) tutkimus, joka selvittää muunsukupuolisista käytettyjä termejä sekä syitä näiden käyttöön ja kehittymiseen. Tutkimukset ovat kysely- ja haastattelupohjaisia, ja niissä painotutaan vain sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöläisten itsensä käyttämiin termeihin identiteeteistään. Tutkimusasetelmani kaltaista vertailua ei siis ole tehty vielä lukuisten tutkimusten verran, mutta esimerkiksi mainitsemisissä tutkimuksissa käytetyt sukupuolikäsitteet voivat tuoda hypoteettista arvoa tutkimukseeni. Suomi24-foorumia puolestaan on tutkinut esimerkiksi Jarmo H. Jantunen (2018) selvittäessään homouteen ja heterouteen liittyviä diskursseja. Hänen tutkimuksensa perustuu diskurssianalyysin lisäksi myös korpustutkimukseen, ja siinä ilmenee jonkin verran tutkimukseni kaltaista vertailevaa otetta.

Edellä esittelemieni tutkimusten pohjalta odotan myös arkisemmissä keskusteluissa esiintyvän sukupuolikäsitteitä, kuten *muunsukupuolinen* ja muita suomen kieleen kehittyneitä alakäsitteitä. Tällaisia ovat esimerkiksi *sukupuolineutraali* ja *sukupuoleton*. Hypoteesiini kuuluu myös oletus englanninkielisten termien käytöstä ainakin muunsu-

kupuolisten käyttämässä kielessä, sillä suurta osaa sukupuoli-identiteettien nimikkeistä ei ole suomennettu. Vuorostaan muiden kirjoittajien viesteissä oletan esiintyvän vain yleisimpiä käsitteitä ja todennäköisesti vähemmän käytettynä kuin muunsukupuolisten kirjoittamissa viesteissä.

1.2. Tutkimusaineisto

Olen valinnut aineistokseni Internetistä löytyviä foorumikeskusteluita, jotka ovat kaikki peräisin Suomi24-sivustolta. Koin mielenkiintoiseksi tutkia mahdollisimman aitoja keskustelutilanteita, sillä siten muunsukupuolisiin kohdistetut nimitykset ilmenevät luonnostaan ja tilanteenmukaisesti. Internetissä on äärimmäisen suuri tarjonta erilaisia keskustelufoorumeita, mutta päädyin valitsemaan Suomi24:n siitä syystä, että se on suunnattu koko Suomelle ja kerää siten keskustelijoita katsomatta esimerkiksi ikään tai paikkakuntaan. Verkkosivu mainostaa myös olevansa Suomen suosituin vaihtoehto verkkokeskusteluiden seassa, joten arvelin sieltä löytyvän riittävästi aineistoa.

Rajasin aineistonkeruuvaiheessa tavoitteekseni kerätä yhteensä sata viestiä analysoitavaksi. Koska olen kiinnostunut vertailemaan eri tavalla suhtautuvien käyttämiä ilmauksia, päätin kerätä puolet viesteistä sukupuolivähemmistön edustajilta ja puolet konservatiivisemmin ajattelevilta. Mainittakoon, että olen lukenut muunsukupuolisena itsekin useita foorumikeskusteluita sukupuolivähemmistöjä koskien, joten vastaavien keskusteluiden asetelmat ovat minulle entuudestaan tuttuja. Lähdin valitsemaan keskusteluita ensisijaisesti sillä ajatuksella, että niiden keskiössä tulisi pysyä muunsukupuolisuuden määrittely tai pohdinta siitä, millainen ihminen muunsukupuolinen on. Tietysti keskustelijat suhtautuvat kukin tavallaan sukupuolivähemmistöihin, ja juuri tästä syystä edellä mainitun kaltaisia keskusteluita näkee paljon. Kriteerinä keskusteluiden valinnassa käytin sitä, että niiden tulisi olla aiheeltaan mahdollisimman samankaltaiset, vaikka keskustelijat ovat mahdollisesti eri mieltä sukupuolivähemmistöjen suhteen.

Suomi24 on myös siitä otollinen keskustelualusta, että sieltä on mahdollista löytää erilaisille ryhmittymille suunnattuja osioita. Eri osioita ja palstoja silmäillessä havaitsin, että muunsukupuolisuuteen kriittisesti suhtautuvia keskusteluita esiintyi merkittävän paljon kristinuskosille suunnatussa osiossa, joten päädyin valitsemaan sieltä yhden,

nimeltään *muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki*. Rajasin tästä keskustelusta 50 viestiä aineistoon. Loput 50 viestiä päädyin rajaamaan seksuaali- ja sukupuoliyhemmistöille suunnatulta alueelta. Tämän osion keskusteluiden lyhyiden vuoksi päädyin sisällyttämään aineistoon viestejä kolmesta seuraavasti nimetystä keskustelusta: *muunsukupuolisia, mikä olen ja sukupuoli kriisi*. Monen eri keskustelun sisällyttämisestä huolimatta aineiston viestit ovat aiheeltaan yhtenäisiä, mutta viestien määrällinen rajaaminen on varteenotettava näkökohta. Yksinkertaisesti kandidaatintutkielman muodollisten rajoitusten puitteissa minun täytyi vetää raja kaikkien viestien tutkimisen sijasta vain nimitysten kannalta olennaisimpiin viesteihin. Esimerkiksi kristinuskoisten osiosta löytyvässä ketjussa on suuri määrä viestejä, jotka eivät liity ketjun alkuperäiseen aiheeseen, ja näitä en ole ottanut tutkielmassani huomioon. Ketjussa keskustelee myös sellaisia henkilöitä, jotka argumentoivat selkeästi muunsukupuolisuuden puolesta. Heidän kirjoittamansa viestit olen myös rajannut pois aineistosta, sillä pyrin keskittymään kyseisen ketjun viesteistä vain kriittisemmin suhtautuviin teksteihin.

1.3. Tutkijan positio

Muunsukupuolisena olen myös itse seurannut aihetta koskevia keskustelupalstoja sekä ollut niissä myös osallisena. Tämä on suurimpia syitä kiinnostukselleni tutkia erilaisia nimityksiä ja nimeämisiä, joita verkkokeskusteluissa ilmenee. Osiltaan en siis lähde tutkimaan aihetta täysin kokemuksetta, sillä tiedän erilaisissa keskusteluissa usein nousevan esille monenlaisia nimityksiä. Koskaan en ole kuitenkaan havainnoinut niitä kielitieteellisten teorioiden kautta, mikä puolestaan on tuntunut varsin tärkeältä tutkimukselta toteuttaa. Tietämykselläni on oletetusti myös vaikutuksia hypoteesieni muodostumiseen, sillä kokemuksen kautta jo tiedän, mitä keskustelupalstoilta odottaa. Suomi24:n keskusteluja en tosin ole aiemmin seurannut, ja siten esimerkiksi aineiston valitseminen ei ole mielivaltaista.

Maininta omasta sukupuoli-identiteetistäni ja kokemuksistani keskustelupalstoilla on relevanttia huomioiden, että näillä voi olla vaikutuksensa tutkimukseni tuloksiin. Hyödylliseksi asiantuntemukseni voi osoittautua juuri aineistonkeruun kannalta. Havaintoni esimerkiksi tietynlaisesta kaavasta keskusteluissa on todennäköisesti painavin syy sille, että viestien aihe pysyy aineistossa samana useasta eri keskustelusta huolimatta. Ana-

lyysiä tehdessä oma suhteeni muunsukupuolisuuteen voi myös mahdollisesti tarjota selityksiä tietynlaisten nimitysten käyttöön.

Toisaalta aiheen ollessa jossain määrin henkilökohtainen, aineiston objektiiviseen tarkasteluun pitää minun tapauksessani kiinnittää erityistä huomiota. Tutkimuskysymykseni koskevat nimittäin myös kielteisiä suhtautumistapoja muunsukupuolisia kohtaan, ja viestien sävy on usein paitsi vaihtelevaa, myös provosoivaa. Siten erityisesti kriittiseen sävyyn kirjoittavien viestejä analysoitaessa minun on syytä huomioida positioni tutkijana ja aiheen läheisen linkittymisen omaan identiteettiini.

Diskurssianalyttisissä tutkimuksissa katsotaan keskeiseksi havainnoida myös tutkijan roolia ja suhdetta tutkimusaineistoonsa erilaisten tyypittelyjen avulla, joita on määritellyt muun muassa Kirsi Juhila (1999). Olennaista on siis tunnistaa mahdollisia piirteitä, jotka luonnehtivat tutkijana omia lähtökohtia ja tapoja käsitellä aineistoa (Juhila 1999: 202). Juhilan tekemän positioluokittelun perusteella identifioidun tutkielmani tapauksessa *tulkitsijaksi*: suhteeni aineistoon eli foorumiviesteihin näyttäytyy mahdollisuutena käsittää tutkittavaa materiaalia moniulotteisesti (Juhila 1999: 212). Tulkitsijatyyppin tutkija nojaa siis vahvasti tutkimusaineistoon, mutta analyysiä sävyttää muun muassa tutkijan kulttuurillinen tietämys (Juhila 1999: 213), kuten aiempi kokemukseni ja tietoni sekä foorumiviestinnästä että sukupuolivähemmistöistä.

Positio ei säily aina yhdessä roolissa tai samoissa piirteissä, vaan tutkimuksen aikana on tyypillistä siirtyä useamman eri position välillä (Juhila 1999: 202). Väitän oman tutkimukseni suhteen, että analyysissäni voi esiintyä piirteitä myös *asianajajan* roolista, mikä on sidoksissa omaan identiteettiini ja sukupuolikäsityksiini. Juhilan mukaan asianajajatyyppejä taustoittaa tendenssi tutkia aineistoa jossain määrin omasta arvomaailmastaan käsin, ja täten tutkijan tietämys voi vaikuttaa analyysiin (Juhila 1999: 208). Aikomukseni on suhtautua tutkielmani aineistoon mahdollisimman objektiivisesti, mutta aihe on silti vakaasti osa poliittista ja henkilökohtaista arvottamistani. Koen siis optimaalisimmaksi painottua aineistoni puolesta tulkitsijan rooliin, sillä tutkimuksen ja sen aiheen arvottaminen voisi muussa tapauksessa johtaa subjektivismiin. Eri positioiden huomiointi on silti relevanttia muun muassa tutkimuksen arvioinnin suhteen.

2. TEORIA JA TUTKIMUSMETODI

2.1. Sukupuolikäsitteistöä

Suomen kielessä termillä *sukupuoli* viitataan Kielitoimiston sanakirjan mukaan ensisijaisesti fyysisiin ja biologisiin ominaisuuksiin, jotka määrittävät lisääntymiskykyisyyttä (KS s.v. *sukupuoli*). Nykyaikaisen sukupuolikäsityksen ollessa kaksijakoisen sijaan moniulotteisempi, esiintyy *sukupuolen* rinnalla yhä useammin käsitteitä, kuten *sukupuoli-identiteetti* (Juvonen 2019: 1). Termillä ilmaistaan yksilön omaa käsitystä sukupuolestaan, joka voi vastata tai olla vastaamatta biologisia ominaisuuksia (Cordoba 2020: 27). Kielitoimiston sanakirja luonnehtii käsitettä myös *ihmisen kokemukseksi omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan* (KS s.v. *sukupuoli-identiteetti*), minkä vuoksi käytän sitä tutkielmassani sekaannusten välttämiseksi.

Muunsukupuolisuuden käsitettäkään ei pidetä aina yksiselitteisenä: sen lisäksi, että sillä viitataan ei-binääriseen yksilöön, voi se myös toimia kattoterminä useille alakäsitteille (Juvonen 2019: 14). Tutkielmani aineistossa määritelmiä muunsukupuolisuudelle ilmenee monia, ja käsittelen niitä kontekstikohtaisesti. Foorumiviesteissä esiintyy täten myös rajattuja sukupuoli-identiteetin käsitteitä, kuten *agender*, *transgender*, *genderfluid* ja *androgynni*, ja näistä kaikki on luokiteltavissa kattotermin *muunsukupuolisuus* alle (Richards 2016: 96). Edellä mainituille käsitteille on monia erilaisia synonyymejä, ja muunsukupuolisuuden piiriin mahtuu myös laajalti lisää alakäsitteitä, mutta esittelen ohessa lyhyesti vain aineiston kannalta oleelliset sukupuolikäsitteet.

Agender viittaa sukupuoli-identiteettiin, jossa henkilö kokee olevansa *sukupuoleton*, kun taas *genderfluid* ja *transgender* ovat käsitteitä, joilla luonnehditaan vaihtelevaa käsitystä omasta sukupuolesta (Richards 2016: 96). Myös käännettyjä versioita *agender*-termistä ja sen synonyymeistä esiintyy, ja tällaisia ovat esimerkiksi *sukupuoleton* ja *sukupuolineutraali*. *Androgynillä* taas viitataan usein henkilöön, jonka sukupuoli-identiteetissä on piirteitä esimerkiksi naisesta ja miehestä, mutta käsitys omasta sukupuolesta ei tästä huolimatta ole vaihteleva (Richards 2016: 95–96). Aineistossa on myös viittaus käsitteeseen *demimies*, joka merkitsee muunsukupuolista, maskuliinisuuteen kallistuvaa sukupuolikäsitystä (Cordoba 2020: 14).

2.2. Kriittinen diskurssianalyysi

Tutkimukseni teoriataustana sekä tutkimusmetodinä käytän kriittistä diskurssianalyysiä. Se perustuu laadulliseen kielentutkimukseen, eli painoarvo on tutkittavien aiheiden sekä prosessien selittämässä ja kuvaamisessa (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 210). Oleellista teorialle on näkemys kielestä sosiaalisena resurssina, jonka avulla voidaan tuottaa tilanteisia merkityksiä, jotka puolestaan määrittävät tulevaisuuden kielenkäyttöä (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 22). Se tutkii siis käytännössä kielenkäytön vaikutusta sosiaalisiin suhteisiin ja laajemmin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, mutta toisaalta myös näiden vaikutuksesta jälleen tilannesidonnaiseen kielenkäyttöön (Fairclough 2010: 10–11).

Kriittinen diskurssianalyysi pohjautuu laajempaan monitieteiseen teoriaan, *sosiaaliseen konstruktivismiin*. Sen perustavanlaatuisena ytimenä on todellisuuden ja merkitysten rakentumisen tutkiminen (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 21). Diskurssianalyysissä pyritään selvittämään kielenkäytön tilanteista merkitystä ja rakentumista, joten tutkimus nivoutuu luontevasti myös yhteiskunnallisten ja kulttuurillisten aspektien kanssa: usein sosiaalinen konstruktivismi yhdistetään juuri yhteiskunta- ja kulttuuritieteelliseen puoleen kielentutkimuksessa (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 21–22). Oma tutkimukseni huomioi erilaisia sosiaalisia näkökantoja muunsukupuolisuuteen liittyen, ja siten sosiaalisen konstruktivismin osallisuus diskurssianalyysissäni on merkittävä.

Diskurssianalyysi itsessään on monitieteistä tutkimusta, ja siten on tutkimusaiheesta riippuvaa, minkä tutkimusperinteen käsityksiä käyttää teoriataustana (Fairclough 2010: 4). Relevanttina kieliteorianä pidetään usein sosiolingvistiikan tutkija Dell Hymesin ajatuksia: hänen lähestymistapansa kieleen ei ole ainoastaan rakenteellinen, vaan lisäksi siinä korostuu myös kielenkäyttötilanne, *konteksti* (Pietikäinen & Mäntynen: 16). Tällaista kielen kuvaamista sosiaalisena toimintana puolestaan käsittelee tarkemmin *funktionaalinen kieliteoria*, joka voidaan käsittää yhdeksi kriittisen diskurssianalyysin perusideoista. Kieltä nimittäin käytetään aina vallitsevan kontekstin ja sen arvomaailman mukaisesti (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19).

Diskurssi on määriteltävissä monella eri tavalla, ja usein sen määrittely on sidoksissa johonkin aiheeseen tai näkökulmaan: käsitteenä se on täten saanut eri tutkimusten saa-

tossa useita merkityksiä (Blommaert 2005: 2). Varsin tunnetuksi merkitykseksi termille on kehkeytnyt kielenkäyttö, joka on tiettyyn tilanteeseen tai kontekstiin vakiintunutta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 30). Tätä määritelmää noudatan myös omassa tutkimuksessani. Siis on olemassa tilanteisia edellytyksiä, jotka saavat ihmisen käyttämään kieltä tiettyyn tapaan tilannekohtaisesti, ja tähän puolestaan viitataan tutkielmassani *diskurssien aktivoitumisella*. Käytännössä tutkin muunsukupuolisten ja toisaalta heihin kriittisesti suhtautuvien kielenkäytössä aktivoituvia merkityskokonaisuuksia, jotka ovat kytköksissä kunkin kirjoittajan käyttämiin nimityksiin.

Diskurssintutkimuksen vaikutusvaltaisimpiin teoreetikoihin kuuluu Michel Foucault, joka on tuonut erityisesti valtasuhteiden osallisuutta julki (Blommaert 2005: 27). Valta on terminä optimaalinen selittämään tutkimukseni aineistoa esimerkiksi muunsukupuolisia alentavien nimitysten kannalta. Norman Fairclough (1997) painottaa kieliteorioissaan vallan ja diskurssin suhdetta: kielenkäytössä erilaisten valtasuhteiden ilmaiseminen monesti kertoo yhteiskunnallisista ilmiöistä ja tilanteista yleismaallisemmin (Fairclough 1997: 76). Jokainen teksti, tutkielmani tapauksessa verkkoon kirjoitettu viesti, on siis kuin ilmentymä tietyistä arvoista, uskomuksista ja sosiaalisista suhteista (Fairclough 1997: 76). Niin ollen diskurssianalyttisissä tutkimuksissa huomioidaan kielensisäisiä valtasuhteita todellisuuden kuvaamiseksi, mutta lisäksi tietynlaisella kielenkäytöllä voi olla myös todellisuutta muokkaavia vaikutuksia (Kalliokoski 1996: 5). Keräämäni aineiston kannalta tämä tarkoittaa esimerkiksi kirjoittajien suhtautumista muunsukupuolisiin sekä heistä käytettyyn kieleen. Viesteihin kielennetty suhtautumistapa siis ikään kuin rakentaa yhä uudelleen käsityksiä muunsukupuolisuudesta ja saa kirjoittajat joko yhtymään niihin tai tuomaan esille eriäviä käsityksiä. Nimitykset puolestaan kertovat, minkälaiset käsitykset ja sosiaaliset suhteet ovat mahdollisesti vakiintumassa.

Sen lisäksi, että kriittinen diskurssianalyysi pohjustaa tutkielmaani kieliteoriana, se asettaa raamit myös analyysivaiheelle. Kyse on samalla siis tutkimusmetodista, jota on muotoillut nykyiselleen erityisesti Norman Fairclough. Diskurssianalyttisissä tutkimuksissa hyödynnetään merkittävästi niin kutsuttua Faircloughin mallia, joka koostuu kolmesta vaiheesta: aluksi valitusta kielenkäytön lajista, joka voi olla mitä tahansa puhuttua tai kirjoitettua, tutkitaan erinäisiä kielellisiä valintoja (Fairclough 1989: 109–110). Tutkielmani tapauksessa on kyse nimeämisistä, eli tutkin, mitä sananvalinto-

ja on tehty viittaamaan muunsukupuolisiin ja siten myös edustamaan tietynlaista kielenkäyttöä. Käytännössä tutkin siis erilaisia kielenaineiksia, kuten nomineja, joita on käytetty sukupuolisten nimeämiseen. Tarkemmin olen kiinnostunut esimerkiksi substantiiveista, adjektiiveista ja pronomineista, jotka luonnehtivat aineistossa muunsukupuolisuutta. Toisena vaiheena Faircloughin mallissa on diskursiivisten valintojen eli aktivoitumien tutkiminen: kyseeseen tulee kielenkäytön kytkeytyminen tilannekontekstiin tai esimerkiksi tekstilajiin. (Fairclough 1989: 140–141). Tutkielmassani tämä tarkoittaa sitä, että käytetyt nimitykset aktivoivat keskustelupalstoilla erilaisia diskursseja, joista käy ilmi muun muassa kirjoittajan suhtautuminen muunsukupuolisiin ja heihin liittyvään sanastoon. Tutkin siis kielenaineiksia siitä näkökulmasta, millaiseen kielenkäyttöön ne aineistossa kytkeytyvät.

Tämä johtaa Faircloughin mallin kolmanteen vaiheeseen, joka kytkee käytetyn kielen laajempaan kontekstiin, kuten sosiaaliin ja kulttuurisiin ilmiöihin ja tilanteisiin (Fairclough 1989: 162–163). Diskursseilla ja niiden vakiintumisella on siis kauaskantoinen merkitys, millä taas on vaikutuksia esimerkiksi poliittisiin, moraalisiin tai kulttuurisiin ilmiöihin (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 96). Tutkielmassani on siten olennaista myös se, miten muunsukupuolisista käytetty kieli yhdistyy tämänhetkisiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Sovellan tätä vaihetta tutkimukseni lopussa esimerkiksi tutkimalla diskurssien välistä yleisyyttä ja limittäisyyttä.

Diskurssianalyttistä metodia käytettäessä on oleellista huomata, että diskursseja aktivoituu samassa kielenkäytössä monia, ja usein niitä ilmenee myös päällekkäisesti (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 80–81). Tutkielmassani käsittelen enimmäkseen niitä diskursseja, jotka aktivoituvat aineistossa näkyvimmin. Samaan aikaan on huomioitava, että jotkut aspektit jäävät tällä tavalla väistämättä vaille tarkempaa analyysiä, sillä usein diskurssien määrä on jopa vain yhdessä kielenkäyttötilanteessa rajoittamaton. Aineistoni tapauksessa tekemäni rajaus on tästä huolimatta relevantti, sillä olen jaotellut viestit nimeämisten kontekstin mukaisesti loogisiin diskursseihin. Kyse on myös suhteellisen pienestä aineistosta tutkielman laajuuden mielekkäänä pitämiseksi, joten näkyvimpien diskurssien tarkastelu on myös tästä syystä aiheellista.

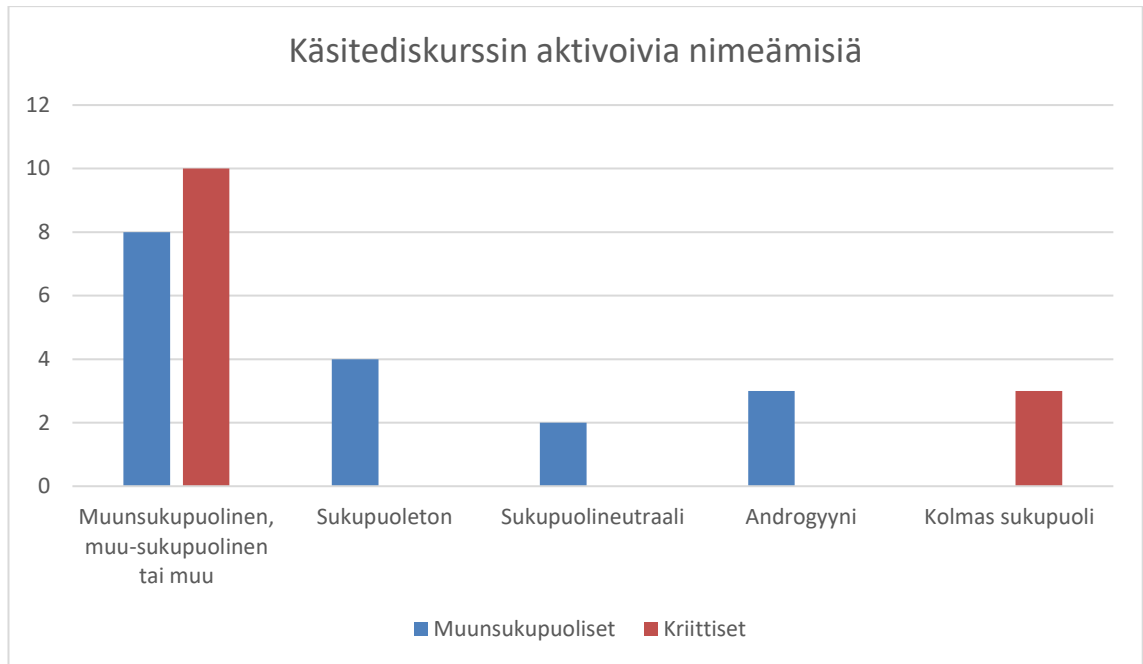
3. ANALYYSI

Aloitin analyysivaiheen Faircloughin mallin mukaisesti seulomalla aineistosta ne kielenaineokset, jotka ovat tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja. Erottelin siis viesteistä muunsukupuolisiin kohdistetut nimitykset, jotta niiden kontekstiympäristöä oli mahdollista tutkia ja siten havaita aktivoituvat diskurssit. Viesteihin valitut käsitteet ja nimitykset siis ilmentävät tiettyä kontekstinmukaista kielenkäyttöä. Konteksteja analysoimalla nimesin aineistosta neljä toistuvimmin ja näkyvimmin aktivoituvaa diskurssia, joita käsitelen tässä luvussa. Analyysini ei perustu yleisyysjärjestykseen, vaan limittäisyyteen: diskurssit ovat nimittäin myös toisiaan sivuavia tai päällekkäisiä, ja moni aineiston sananvalinnoista aktivoi useamman diskurssin. Tässä luvussa jaan analysoidut nimitykset kuitenkin niiden selvärajaisimmin aktivoimiin diskursseihin.

Liitteessä on taulukoituna kaikki tutkielmassa käytetyt esimerkit sekä niiden kirjoittajat. Olen myös merkinnyt kunkin esimerkin kohdalle alkuperäisen viestiketjun, johon viesti on kokonaisuudessaan kirjoitettu. Taulukko havainnollistaa esimerkiksi samojen nimimerkkien esiintyvyyttä aineistossa sekä esimerkinimitysten määrää suhteessa viestiketjuun. Aineistoesimerkit on koodattu kirjaimilla *M* tai *K* sen mukaan, onko viestittäjä muunsukupuolinen vai kriittisesti kirjoittava.

3.1. Käsiteliskurssi

Yhtä näkyvimmistä aineistossa aktivoituvista diskursseista nimitän käsiteliskurssiksi. Merkittävä osa Suomi24-keskusteluissa ilmenevistä nimeämistä on nimittäin sävyllään neutraaleja, käsitelmäisiä ja yleismaailmallisia. Tällainen kielenkäyttö on usein sidoksissa tilanteisiin, joissa on olennaista määritellä jotakin sukupuoli-identiteettiä. Tarkoitukseni oli keskusteluita seuloessa löytää ketjuja, joissa muunsukupuolista identiteettiä ja sen määrittymistä käsitellään; sukupuolikäsitteiden näkyminen kielenkäytössä on siis jopa otaksuttavaa. Seuraavassa taulukossa on havainnoituna käsiteliskurssin aktivoivia nimeämiä, jotka toistuvat aineistossa vähintään kaksi kertaa:

KUVIO 1. Aineiston yleisimpiä sukupuolikäsitteitä.

Kuvion perusteella voi tulkita, että viesteihin kirjoitetuista nimityksistä yleisin on *muunsukupuolinen*, jota ilmenee yksimielisesti näkökulmasta riippumatta. Siten se on käytössä sekä muunsukupuolisten että toisten kirjoittajien viesteissä. Käyttökontekstit ovat eri näkökannoista johtuen erilaisia:

- (1) *Nykyisin taidetaan käyttää nimitystä **muunsukupuolinen** henkilöstä joka ei ole nainen eikä mies.* (M)
- (2) *”**Muunsukupuolinen**” on satuolento.* (K)
- (3) *Toivoisin saavani sieltä varmuuden sille, onko kohdallani kysymys **muunsukupuolisuudesta** vai transsukupuolisuudesta ja olisiko syytä hakeutua hoitoihin.* (M)

Nimitys *muunsukupuolinen* esiintyy aineistossa varsin usein muunsukupuolisuuden määrittelyn yhteydessä, mistä esimerkki (1) on ilmeisin tapaus. Juuri tästä syystä etenkin *muunsukupuolinen* aktivoi diskurssin, jonka keskiössä on käsitelmäinen kielenkäyttö. Nimitys on sävyiltään neutraali ja sanakirjamainen, ja se on samalla selkeästi yleisin, mitä tulee ei-binäärisiin yksilöihin viittaamiseen. Myös Juvosen (2019) tutkimuksessa haastatelluista muunsukupuolisista suurin osa käytti tätä käsitettä (Juvonen 2019: 13). Tästä voi osin kertoa myös se, että sana on kattotermi kaikille binäärisen sukupuoli- ja ulkopuolisille sukupuoli-identiteeteille. Se on sisällytetty myös esimerkiksi Kielitoimis-

ton sanakirjaan, mikä myös implikoi *muunsukupuolisen* olevan jo vakiintunut sukupuoli-käsite.

Esimerkeissä on eri kirjoittajien välillä eroavaisuuksia: kirjoittaja esimerkissä (2) suhtautuu esimerkin (3) kirjoittajan kanssa eri tavalla muunsukupuolisuuteen, minkä voi havaita muun muassa lainausmerkkien käytöstä. Ison Suomen kieliopin (2008) mukaan lainausmerkit *demonstroivat aiempaa sanomaa*, mutta voivat myös ilmaista asennetta (VISK 2008 § 1460). Esimerkin (2) kontekstissa lainausmerkkejä käytetään vain yhden sanan, *muunsukupuolisen*, tapauksessa: ne siis implikoivat kirjoittajan viittaavan nimitykseen sen vakiintuneisuuden vuoksi, mutta kirjoittaja itse suhtautuu nimitykseen kielteisesti. Sanaa siis käytetään aineistossa myös luonnehtimaan käsitystä, jonka mukaan ei-binäärisyys on kuvitteellinen ilmiö. Esimerkin (3) kirjoittaja taas mainitsee nimityksen neutraalimmin, käyttäen sitä autenttisesti viittaamaan sanan tarkoitteeseen. Viestin kontekstissa termi on jopa enemmän asiaintilaan tai ilmiöön viittaava: *-uus* -pääte viittaa *ominaisuudennimeen* (VISK 2008 § 175), mikä kertoo kyseessä olevan tarkoitteellinen käsite.

Käsiteläiskurssin aktivoivat myös nimitykset, jotka kuuluvat *muunsukupuolisuus*-kattotermin alle. Tällaista nimeämistä käyttävät etenkin aineiston sukupuolivähemmistöihin kuuluvat rajatessaan sukupuoli-identiteettiään tarkemmin. Sen keskiössä on ei-binäärisyyden alakäsitteet, joita ilmenee aineistossa varsinkin niiden määrittelyn yhteydessä. Numeerisesti tällaisia ilmauksia on aineistossa vain yksi ilmentymä kutakin käsitettä kohden, sillä kontekstiltaan niitä käytetään hyvin tarkasti ja yksityiskohtaisesti:

- (4) *Oon muunsukupuolinen/demimies, eli en koe mitään yhteyttä naiseuteen mutta jonkin verran mieheyteen.* (M)
- (5) *Itse pitäisin itseäni transgenderinä, ei mies eikä nainen, molempia muttei kuitenkaan kumpaakaan.* (M)
- (6) *Ite oon 19v., agender – –* (M)

Käsitelmäinen kielenkäyttö ilmenee oletettavasti useammin sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kielessä, sillä vertaisten uskotaan tuntevan asiaankuuluvaa sanastoa ja siten sisäistävän käytettyä kieltä muita paremmin (Cordoba 2020: 176). Nimitysten käsitelmäinen sävy on seurausta etenkin englannin kielestä, jonka vuoksi kirjoittajat todennäköisesti selventävät viesteissään identiteettiään. Suomenkielisiä versioita monille suku-

puolikäsitteille ei ole vielä syntynyt, joten kyse on suhteellisen vakiintuneesta tavasta viitata erilaisiin sukupuoli-identiteetteihin.

Esimerkissä (4) varsin korosteista on vinoviivan käyttö *muunsukupuolisen* ja *demimiehen* välillä. Ison Suomen kieliopin mukaan vinoviivalla voi ilmaista tekstissä rinnasteisuutta (VISK 2008 § 1093). Esimerkin kontekstista voi täten tulkita määrittelyn, jossa kirjoittaja käyttää ensin kattotermiä *muunsukupuolinen* ja sitten tarkentaa identiteettiään *demimieheksi*. Vinoviiva rinnastuksen keinona voi siis merkitä muunsukupuolisuuden ja tässä tapauksessa demimiehisyyden välistä tiivistä yhteyttä ja korostaa määritelmää itessään. Mitä tulee muihin yksityiskohtaisiin sukupuolitermeihin, *transgender* esimerkissä (5) on tyypillinen englanninkielinen käsite. Huomion arvoista on esimerkin kontekstissa tapa, jolla termi on ilmaistu: se on taivutettu suomen kielen mukaisesti *essii*-viin, mistä sijapäätte *-nä* on osoitus (VISK 2008 § 80). Merkittävää havainnossa on se, että termiä on mahdollista taivuttaa luontaisesti suomen kielelle, mikä korostaa sen käsitelmäisyyttä viestin kontekstissa.

Ei-binääristen viesteissä ilmenee monenlaista variaatiota nimitysten suhteen. Sen lisäksi, että niitä käytetään määrittelytarkoituksessa englannin kielellä (esimerkit 10 ja 11), aineistossa esiintyy useaan kertaan myös suomennettuja *muunsukupuolista* yksityiskohtaisempia sukupuolitermejä. Kuten myös kuvio 1 osoittaa, niistä yleisimmin käytettyjä ovat *sukupuoleton*, *sukupuolineutraali* sekä *androgyyni*:

- (7) *Olen identifioinut itseni **sukupuolettomaksi** viimeiset kaksi vuotta.* (M)
- (8) *Itse olen 17-vuotias fyysisesti tyttö, mutta henkisesti **sukupuolineutraali**.* (M)
- (9) *Haluaisin vain näyttää **androgyynimmältä** kuin nyt näytän.* (M)
- (10) ***Genderfluid** tuli vaan mieleen itelle kuvauksesta.* (M)
- (11) *Tunnen välillä olevani nainen, välillä mies ja välillä **nonbinary**, joten halu-aako joku täällä auttaa ja kertoa että mikä nimi tälle mahdollisesti on?* (M)

Erilaisten sukupuolikäsitteiden käyttöä on mahdollista reflektoida myös kielitieteellisiin lähteisiin, kuten Kielitoimiston sanakirjaan. Esimerkiksi aineistossa nimettyjä sukupuolikäsitteitä *demimies*, *transgender* ja *agender* ei löydy sen verkkosivuilta tutkielmani analyysin aikaan. Tähän voi osiltaan vaikuttaa englanninkielisyys, mutta mahdollisesti myös se, etteivät vastaavat käsitteet ole yleistyneet *muunsukupuolisen* tavoin myös sukupuolivähemmistöjen ulkopuolelle.

Kuviosta 1 voi tulkita, että suomennetuille sukupuolikäsitteille löytyy aineistossa useammin käyttöä kuin suomentamattomille käsitteille. Esimerkiksi *sukupuoleton*, *androgynni* ja *sukupuolineutraali* ilmenevät muutamaankertaan muunsukupuolisten käyttämänä. Näille ilmaisuille on myös omat määritelmänsä Kielitoimiston sanakirjan verkkosivuilla. Annetuille määritelmille on kuitenkin havaittavissa myös monimerkityksellisyttä: esimerkiksi *sukupuolineutraali* ei ole yksiselitteisesti muunsukupuolinen henkilö, vaan ensisijaisesti termillä viitataan adjektiiviin, joka luonnehtii jotain kaikki sukupuolet huomioivaa (KS s.v. *sukupuolineutraali*). Tähän nähden esimerkin (8) ilmaus *henkisesti sukupuolineutraali* viittaa selkeästi muunsukupuolisuuteen.

Androgynnin määritelmäksi tarjotaan Kielitoimiston sanakirjan sivuilla ensimmäisenä biologista näkökulmaa, ja täten sanalla tarkoitetaan yleensä kummatkin sukupuolielimet omaavaa eliötä (KS 2021 s.v. *androgynni*). Toisena vaihtoehtona sivu tarjoaa *androgynnistä henkilöä*, joka voi puolestaan myös viitata muunsukupuoliseen ihmiseen, mutta biologinen puoli on määritelmässä korostainen (KS 2021 s.v. *androgynnen*). Esimerkissä (9) kirjoittaja käyttää komparatiivimuotoa sanassa *androgynnimältä*. Komparatiivimuodolla ilmaistaan jotakin olevan enemmän kuin verrattavassa tilanteessa tai asiassa (VISK 2008 § 633), ja viestin kontekstissa kirjoittaja käyttää vertailua ilmaistakseen haluaan olla enemmän androgynnin kaltainen. Havainto voi osoittaa mahdollisia toisistaan eroavia käyttökonteksteja, joissa nimitystä *androgynni* käytetään. Kuten mainitsen alaluvussa 2.1., sukupuolivähemmistöjen piirissä termillä viitataan usein muunsukupuoliseen, jonka olemuksessa voi esiintyä sekä feminiinisiä että maskuliinisia piirteitä. Esimerkiksi Cordoban (2020) määritelmässä tällä kuitenkin viitataan psyykkisiin tai henkisiin piirteisiin, joten on merkittävää huomata, että *androgynniä* käytetään muunsukupuolisten kesken myös luonnehtimaan ulkoista olemusta.

Tarkkaan rajattuja tai vaihtelevia sukupuolimääritteitä ja -nimityksiä ei löydy *Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki* -keskustelusta lainkaan. Tämän voi selittää osiltaan joko sukupuolivähemmistöläisiä luonnehtivien termien tuntemattomuus tai haluttomuus käyttää niitä. Etenkin heteronormatiivisten arvojen valossa muunsukupuoliset saattavat tulla viitatuksi väärällä sukupuolinimikkeellä; joskus tahallisesti, mutta myös tahattomasti (Cordoba 2020: 164). Ketjun kirjoittajat päätyvät yleensä ei-binäärisiin viitatessaan käyttämään suomen kieleen vakiintuneita sanoja, kuten *muunsukupuolinen* tai *kolmas sukupuoli*, minkä voi havaita myös kuviosta 1.

- (12) *Sinä varmaan pidät tosina noita **muunsukupuolis**ia?* (K)
 (13) *Miten siis **kolmas sukupuoli** määritellään, ellei biologisesti?* (K)

Nämä kaksi nimitystä ovat sävyltään varsin yleiskielisiä ja neutraaleja, ja siten yksinkertaisia käyttää henkilöstä, joka ei identifioitu naiseksi tai mieheksi. Kristinuskoisille suunnatussa ketjussa ei keskustella yksittäisistä henkilöistä, vaan ylipäänsä muunsukupuolisista, joten on mahdollista, että myös tästä syystä turvaudutaan käyttämään käsitteenomaisia kattotermejä. Muunsukupuolisten kesken selonteko erilaisista alatermeistä on tähän nähden usein korosteista, sillä saman nimikkeen alle identifioituvista haetaan helposti samaistuvia ihmisiä ja vahvistusta omaa identiteettiä kohtaan (Juvonen 2019: 2). Kirjoittajien valitsemat sanat esimerkeissä (12) ja (13) taas ovat kytköksissä erityisesti tilanteisiin, joissa käsitteitä määritellään vakiintuneisuuden perusteella. Kuten esimerkissä (2), kyse on siis neutraalista tai mahdollisesti kielteisestä suhtautumisesta, mutta nimikkeen käyttö on välttämätöntä sen määrittelemiseksi.

On suhteellisen merkittävää, että tutkimusaineiston muunsukupuolisten ilmaisu erilaisista sukupuoli-identiteeteistä ulottuu erilaisten kielellisten ilmiöiden hyödyntämiseen, vaikka kantasana olisi englanninkielinen. Sukupuolivähemmistöläiset esimerkiksi soveltavat termejä muuten suomenkieliseen tekstiin, kun taas muut kirjoittajat keskittyvät käyttämään suomen kieleen vakiintuneita ilmaisuja. Mielenkiintoinen näkökohta on myös se, että muunsukupuolisten kielenkäytössä ilmenee jopa johdoksia ja synonyymejä yleisimmistä sukupuolikäsitteistä, mutta muiden kirjoittajien ilmaukset jäävät perusmuotoisemmiksi ja yleiskäyttöisemmiksi. Esimerkiksi kirjoittajan ilmaus esimerkissä (13) yksinkertaistaa muunsukupuolisuuden numeraalin *kolmas* myötä: on mies, nainen ja *kolmas sukupuoli*.

3.2. Eufemismidiskurssi

Aineistossa aktivoituu myös diskurssi, jota nimitän eufemismidiskurssiksi. Eufemismia eli kaunistelevaa kiertoilmausta (KS s.v. *eufemismi*) käytetään silloin, kun tiettyä sanaa tai ilmaisua vältetään käyttämästä. Kussakin Suomi24-ketjussa ilmenee viittauksia ja kuvauksia muunsukupuolisista, mutta vakiintuneet käsitteet korvataan kontekstiin sopi-

valla ilmauksella. Näissä tapauksissa esimerkiksi termi *muunsukupuolinen* tai jokin muu vastaava sukupuolikäsité siis korvataan jollakin toisella sanalla. Kyse on siten eräänlaisesta epäsuorasta nimeämisestä, ja vastaavaa kiertelevää tai välttelevää kielenkäyttöä esiintyy vertailun näkökulmasta sekä kriittisten että muunsukupuolisten ketjuissa. Edellisen diskurssin tavoin keskiössä ei siis välttämättä ole yksittäinen käsite tai termi, vaan tässä analysoimassani diskurssissa aktivoinnin voi aiheuttaa jopa nominilauseke.

Sukupuolivähemmistöläisten ketjuissa kiertoilmauksia käytetään usein silloin, kun viitataan yleisesti muunsukupuolisiin ja siten lasketaan mukaan myös kaikki termin alle lukeutuvat alakäsitteet. Täsmällisten käsitteiden sijasta nähdään siis perustelluksi käyttää väljempää tai monitulkintaisia sananvalintoja. Kyse voi olla myös ymmärryksestä muita kohtaan siinä suhteessa, että osa ei-binäärisistä henkilöistä ei pidä lokeroiduksi tulemisesta tai kokevat sen olevan ahdistavaa sopeutumisen kannalta (Cordoba 2020: 174–175). Esimerkissä (14) esiintyy varsin tyypillinen kiertoilmaus ketjusta *muunsukupuolisia*:

- (14) *Mä oon 16-vuotias Tampereella asuva **sukupuoli-identiteetin kanssa kamppaileva henkilö**.* (M)

Esimerkin henkilö ei viittaa identiteettiinsä esimerkiksi jollakin vakiintuneella sukupuolikäsitteellä, vaan kutsuu itseään lyhimmillään *henkilöksi*. Lisäksi hän käyttää ilmaisun välineenä määritteitä *sukupuoli-identiteetin kanssa kamppaileva*. Kirjoittaja siis kuvaa sukupuoli-identiteettiään piirteeksi, jonka kanssa hän *kamppailee*, ja siten sille on haastava kehittää *henkilöä* täsmällisempää ilmausta. *Henkilön* perusteella ei voikaan tehdä tarkkoja otaksumia sukupuoli-identiteetistä, mikä aktivoi tässä kontekstissa kiertoilmausdiskurssin. Vastaavia kiertäviä sananvalintoja ilmenee myös esimerkeissä (15–17):

- (15) *En itsekään koe olevani tyttö, mutta en myöskään ihan poika... Silti hiukan enemmän poika. Tai **jotain siltä väliltä**.* (M)
- (16) *Kun katson jotakuta ihan normaalia ikäistäni tyttöä, tunnen oloni pojaksi. Kun taas katson poikaa, tunnen olevani **joku kummallinen välimuoto**.* (M)
- (17) *Ainoa miksikä kehtasi itsensä määritellä oli **jokin määrittelemätön**, minkä ei näin ollen tarvitse täyttää mitään "kriteerejä".* (M)

Edellä annetut esimerkit implikoivat aineiston sukupuolivähemmistöläisten käyttävän eufemismina sellaisia sananvalintoja, jotka kuvaavat epämääräisesti heidän käsityksiään

omasta sukupuoli-identiteetistä. Kaikissa esimerkeissä on valittu käyttöön muun muassa pronomini *joku* tai muu siitä johdettu variaatio. Viestien konteksteissa sananvalinta ilmaisee selkeästi jonkinasteista epävarmuutta ja määrittelemättömyyttä. Lisäksi käytetään muun muassa adjektiiveja *kummallinen* ja *määrittelemätön*, jotka nimeävät kirjoittajia itseään osoittamatta toisaalta suoraan vakiintuneisiin sukupuolikäsitteisiin tai muihin suoranaisiin ilmauksiin.

Arkikeskusteluissa on tyypillistä viitata muunsukupuoliseen sanalla *henkilö*, kuten esimerkissä (14) on käynyt ilmi. Aineiston kiertoilmauksista se on yleisin, siinä missä muita ilmauksia käytetään enimmäkseen vain yhden kerran. Sillä vältetään usein tekemästä olettamuksia esimerkiksi henkilön ulkonäön perusteella, ja se koetaan luontevaksi sanaksi viitata ei-binääriseen ihmiseen. Sukupuoli-identiteettiä ei korosteta myöskään esimerkeissä (18) ja (19):

(18) *Mun luokalla oli ylä-asteella yks **henkilö** – – (K)*

(19) *– – Tuska on kunkin **yksilön** koettava kohdallaan omalla tavallaan. (M)*

Vastaavaa yleiskielistä viittaustyyliä käyttävät aineistossa niin muunsukupuoliset kuin myös kriittisesti kirjoittavat. *Henkilö* on suomen kielessä varsin neutraali ilmaus, ja sen on katsottu sopivan ei-binäärisille ihmisille: *henkilö* ei ole suoraan mies tai nainen. Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan selityksiksi esimerkiksi *yksityisen ihmisen, yksilön* ja *persoonan*, mikä myös viittaa neutraaliuteen (KS 2021 s.v. *henkilö*). Sanan käyttäminen aineistossa vastaa yksinkertaisesti tapauksia, joissa ihmiseen viitataan ilman sukupuolittavia sananvalintoja. Tämän perusteella on varsin ilmeistä, että aineiston tapauksessa monimutkaiset ja -sanaiset kiertoilmaukset ovat useammin kytköksissä sukupuolivähemmistöläisiin kuin muihin kirjoittajiin. Muutaman kerran aineistossa käytetään myös seuraavanlaista ilmaisua:

(20) *Minusta on itsensä peittämistä yrittää määritellä itsensä **muuksi kuin mieheksi tai naiseksi** koska sukupuolia on tasan nuo kaksi. (K)*

Esimerkissä kirjoittaja kertoo oman maailmankuvansa käsittävän ainoastaan binäärisen sukupuolikäsityksen, ja siten muunsukupuolisille vakiintuneita käsitteitä ei välttämättä nähdä tarpeelliseksi käyttäen. Foorumilla kriittiseen sävyyn kirjoittanut ei tunnusta muunsukupuolisuuden olemassaoloa, joten siksi miehen ja naisen käsitteet korostuvat

käytetyssä ilmauksessa. Toisaalta samaan aikaan aktivoituu myös diskurssi, jossa viitataan löyhästi kaikkiin muihin sukupuoliin, jotka eivät kuulu binääriseen käsitykseen. Ilmaus *muu kuin mies tai nainen* on varsin lähellä *muunsukupuolista* ja sitä käytetään ketjussa useampaan kertaan. Merkittävä ero kriittisten kirjoittajien ja sukupuolivähemmistöläisten kielenkäytössä on kuitenkin se, että viimeksi mainitut käyttävät kiertoilmaisuuksissaan kuvaavampia sananvalintoja. Muut viestittelijät tyytyvät aineistossa yksinkertaisempiin ilmauksiin tästä diskurssista käsin, sillä he eivät kuvaa omaansa, vaan toisten sukupuoli-identiteettiä. Kompleksit tavat kiertää sukupuolittamista eivät siis tule yhtä todennäköisesti esille mahdollisesti yksinkertaisuuden vuoksi.

3.3. Yhteisödiskurssi

Muunsukupuolisiin viitataan aineistossa myös sananvalinnoin, jotka korostavat sukupuolivähemmistöön kuuluvien välistä yhteisöllisyyttä. Osaksi tämä aktivoituva diskurssi liittyy eufemismeihin, joita edellinen alaluku käsittelee. Erottavana piirteenä tämän diskurssin aktivoivassa kielenkäytössä tosin on nimenomaan sellaisten sananvalintojen käyttäminen, joka vahvistaa muunsukupuolisten yhteenkuuluvuutta. Suurimmaksi osaksi nämä sananvalinnat koostuvat siis yksittäisesti ilmenevistä kiertoilmauksista, joiden päämääränä on tuoda esille yhteisöllisyyttä:

- (21) – – *minkä ikäistä **porukkaa**, mistä päin ja oletteko ajatelleet hormoneja tai mitään leikkauksia?* (M)
- (22) *Useat **meistä** on käyneet tän läpi ilman vanhempiensa tukea.* (M)

Kuten eufemismidiskurssia käsittelevässä alaluvussa tulee ilmi, kiertoilmauksiin turvaudutaan muunsukupuolisten tapauksessa silloin, kun halutaan laskea puheenaiheeseen kaikki kattotermin alle mahtuvat alakäsitteet sekä henkilöt, jotka eivät luonnehdi sukupuoli-identiteettiään vakiintunein termein. Tarkoitus on esimerkkien (21) ja (22) sananvalintojen puitteissa korostaa, että kyse on tiiviistä yhteisöstä ja vähemmistöstä. Useat psykologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että ryhmittelevä nimeäminen, kuten pronominin *me* käyttö on merkki yhteenkuuluvuuden tunteesta (Lee, Tak, Kwak & Lim 2020: 438). Myös esimerkin (21) sananvalinta *porukkaa* voi korostaa tiivistä yhteyttä: ryhmästä puhuttaessa luodaan psykologisia yhteyksiä sen muihin jäseniin (Pälli 2003: 35). Sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi tunnustautuminen ja itsensä määrittely tietyn-

laisiin raameihin voi myös tuntua julkisilla keskustelupalstoilla turvallisemmalta, kun muunsukupuolisiin viitattaessa käytetään hyväksi ryhmittävää kielenkäyttöä:

(23) *Tämä on minulle ja **monelle muullekin** varmasti arka aihe.* (M)

Kirjoittajan esimerkissä (23) käyttämä ilmaisu *moni muu* viittaa sukupuolivähemmistöläisiin käyttämättä mitään rajattua nimitystä. Samanaikaisesti pyritään yhdistämään heidät omiin kokemuksiin ja siten liittämään itsensä myös osaksi muita. Yhteisöllisyyden korostamisella on tätä vastoin myös toisenlaisia periaatteita, kuten voi päätellä kriittisestä ketjusta:

(24) *Niin kauan kuin **teikäläiset** väittävät jotain noin älytöntä, että sukupuolia olisi kymmeniä tai miljoonia asialle saa nauraa.* (K)

(25) ***Noita** on todella vähän.* (K)

(26) *Muunsukupuolisuus ja muut aiheeseen liittyvät muotisanat ovat **tämän tietyn vähemmistön**, sekä SETAn yms. luoma kampanja – –* (K)

Keskustelijoiden käyttämät sananvalinnat esimerkeissä (24), (25) ja (26) ilmentävät muunsukupuolisten yhteisöllisyyttä, mutta eri aspektista käsin. Vastaavanlainen kielenkäyttö liittyy ryhmittelyilmiöön, jossa viitataan esimerkiksi pronomineilla *nuo*, *te*, *he* tiettyyn ryhmään tai yhteisöön, johon kielenkäyttäjät ja vertaisensa eivät kuulu. Kyse on siis aineiston tapauksessa kirjoittajien kielellisestä tavasta ilmaista erottelua muunsukupuolisten ja muiden välillä. Esimerkki (12) on myös tähän diskurssiin liittyvä, sillä myös sen kirjoittaja käyttää rajanvetävää ilmausta *noita*.

Tällaista ryhmittelevää kieltä käytetään usein vahvistamaan ryhmäkoheesiota eli ryhmän jäsenten yhteenkuuluvuutta (Lee, Tak, Kwak & Lim 2020: 438). Ilmiötä voi kutsua myös sosiaalisesti kategorisoinniksi, jossa oleellista on juuri sisä- ja ulkoryhmän erottaminen toisistaan (Pälli 2003: 41). Kielitieteellisesti tämä näkyy erilaisten pronomien käyttämisenä: on *me*, ja toisaalta *he*, *ne* tai *nuo* (Pälli 2003: 41). Sisä- ja ulkoryhmien kielellisessä erottamisessa keskeistä on myös pronominin *te* käyttö, joka näkyy esimerkiksi (24) muotoa *teikäläiset*. Paitsi että sanalla puhutellaan suoraan ulkoryhmäläisiä, sillä osoitetaan myös kuulumattomuutta kyseiseen ryhmään ja joissakin tapauksissa myös vääränlaisia näkemyksiä (Pälli 2003: 128–129). Esimerkin konteksti on täten suhteellisen selvärajainen siinä, mitä pronominin käytöllä on tarkoitettu.

3.4. Halveksumisdiskurssi

Keskustelupalstojen ollessa kaikille avoimia, on mielipiteitä jakavista aiheista helppo kirjoittaa myös väheksyvään tai leimaavaan sävyyn. Etenkin Suomi24, jossa anonyymiyys on mahdollista, tekee suorasukaisen kielenkäytön vaivattomaksi. Mitä tulee muunsukupuolisista käytettyihin nimityksiin, aineistossa päädytään käyttämään myös halventavia ilmauksia, joista kaikki ilmenee kristinuskoisille suunnatulla palstalla. Internetkeskustelut ovat usein alttiita tahalliseksi vihanlietsonnalle ja provosoinnille, mutta tutkielmani aineistossa esiintyy myös nimeämistä, jota ei-binäärisyyteen kriittisesti suhtautuvat käyttävät mielestään perustellusti. Varsin suuri osa tällaisesta kielenkäytöstä liittyy *sairaaksi* nimeämiseen:

- (27) *Ei synny mitään erilaisia variaatioita, vaan syntyy **kehityshäiriöisiä ja sairaita.*** (K)
- (28) *Kyllä näillä **vammaisilla ja kehityshäiriöisillä** on aina jompikumpi sukupuoli hallitsevana.* (K)

Näitä ilmaisuja käytetään aineistossa korostetusti silloin, kun argumentoidaan muunsukupuolisuuden olevan keksitty ilmiö. Nimityksillä vedotaan siis erilaisiin häiriöihin, jotka kirjoittajien mukaan ovat syynä muunsukupuolisuuden tuntemukselle tai omaksumiselle. Täten välillä nimetään myös muunsukupuolisuutta itsessään:

- (29) *On täysin absurdia yrittää kumota tätä elämän totuutta **kehityshäiriöillä ja vammoilla** joita valitettavasti aniharvoin kehittyi.* (K)
- (30) ***Kehityshäiriö tai vamma** ei ole sukupuoli.* (K)

Kirjoittajat argumentoivat viesteissään, ettei naisen ja miehen lisäksi voi olla muita sukupuoli-identiteettejä. Nimitysten, kuten *sairas* tai *kehityshäiriöinen* käyttäminen voi siten olla tiiviisti kytköksissä kirjoittajien arvomaailmaan. Kielitoimiston sanakirjassa *sairas* viittaa ruumiillisten vikojen ja vammojen lisäksi myös potilaisiin tai poikkeamiin (KS 2021 s.v. *sairas*), mikä voi toisaalta korostaa sanan biologista käyttöä siten, että muunsukupuoliset sekoitetaan toisinaan intersukupuolisiin. Ketjuun kirjoittaneiden sukupuolikäsityksiin ei kuulu kahden sukupuolen lisäksi muita, joten muunsukupuoliset ovat heille joka tapauksessa poikkeuksellisia. Tästä johtuen ei-binäärisyys koetaan helposti myös mielenterveyden häiriönä. Useaan kertaan ketjussa viitataan muunsukupuolisiin nimittäin myös *poikkeamina*:

- (31) *Nämä **poikkeamat** koetaan normaaleiksi vain siksi, että luodaan propagoi-
den sitä tukevia mielikuvia.* (K)

Poikkeavuuteen vetoaminen kertoo sekin maailmankuvasta, jossa muunsukupuoliset eivät ole osana käsitystä sukupuolista ja identiteeteistä. Vastaavia nimeämisiä käytetään esimerkiksi varsinaisten käsitteiden sijaan korostamaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien poikkeavuutta ja erilaisuutta. Esimerkin (31) pronomini *nämä* on tästä myös eräänlainen viittaus, mikä limittää viestin myös yhteisödiskurssiin. Tietynlaista väheksyntää ilmaisevat lisäksi nimitykset, jotka korostavat kriittisesti suhtautuvien sääliä muunsukupuolisia kohtaan:

- (32) *Miksi ihannoit sairautta ja kehityshäiriötä ja haluat nostaa nuo **raukat** yleisen huomion kohteeksi?* (K)
 (33) *Yhdenkään "**virheellisen**" ihmisen ei kuitenkaan tarvitse kokea minkäänlaista painostusta tai vainoa, sillä hän ei ole osaansa valinnut...* (K)

Esimerkissä (32) kirjoittaja kutsuu muunsukupuolisia *raukoiksi*, mikä ilmaisee suhtautumista ei-binäärisyyteen osin sympatialla. Tämä on silti tunnistettavissa enemmän halveksunnaksi kuin myötätunnoksi sen perusteella, että sama kirjoittaja kutsuu muunsukupuolisia muun muassa *sairaiksi*, *vammoiksi* ja *kehityshäiriöisiksi* esimerkeissä (27) ja (29). Myös Kielitoimiston sanakirjassa *raukka*-sanana käyttöä luonnehditaan jopa verrannollisena sääliittävyyteen tai surkeuteen (KS 2021 s.v. *raukka*). Esimerkin (33) kirjoittaja taas on pohjimmiltaan sitä mieltä, ettei muunsukupuolisia tulisi syrjiä, mutta kuitenkin viittaa heihin *virheellisinä ihmisinä*. Virheellisyys on puolestaan liitettävissä sellaiseen arvomaailmaan, jossa ei-binäärisyys käsitetään poikkeuksellisen paitsi sen olemuksesta vähemmistönä, myös kuulumattomuudesta palstaan kirjoittaneiden tekemään sukupuolijakoon.

Kiistanalaisissa ketjuissa päädytään usein käyttämään tahallisesti loukkaavia nimityksiä, sillä etenkin anonyymiteetin suojassa kynnys suorapuheisuuteen on matalampi. Ketjussa esiintyy siten myös nimityksiä, jotka eivät liity esimerkiksi argumentointiin. Edellä mainitut esimerkit, kuten (27) tai (31) esittävät kielenkäyttöä, joka on kirjoittajien mukaan perusteltua. Ketjussa esiintyy lisäksi myös nimeämistä, joka ei ole samaan tapaan argumentoitua, vaan sävyiltään lähes reaktionhakuista. Varsin suuri osa provosoivista

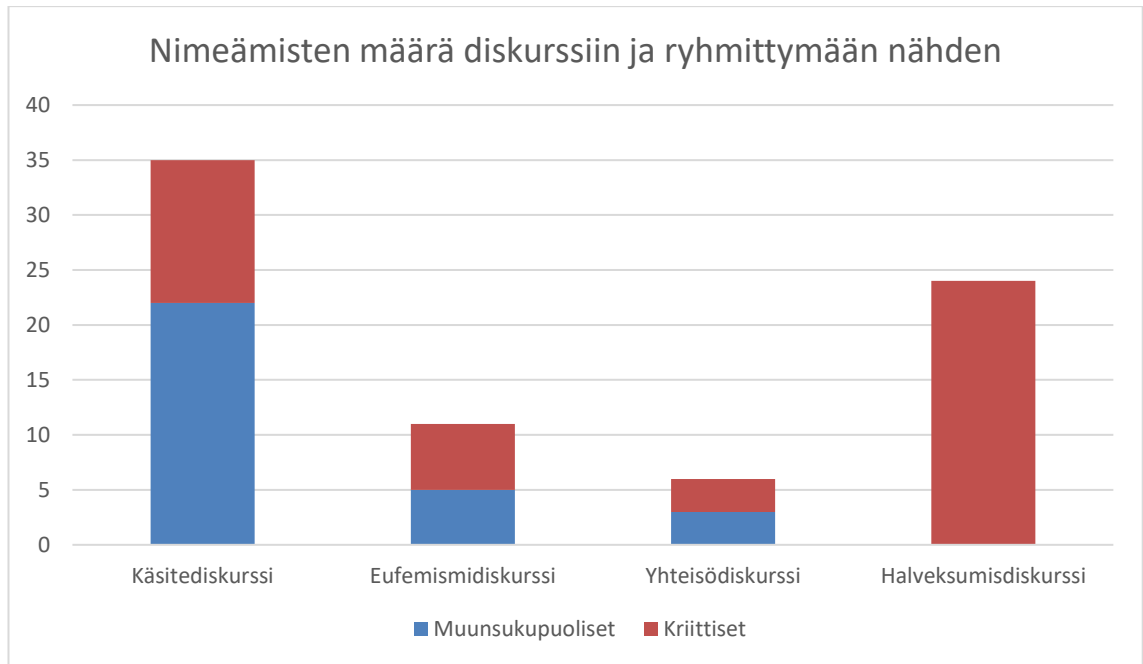
nimityksistä ja ilmauksista liittyy oletukseen siitä, että ei-binäärisyyteen kuuluu kehontai sukupuolenkorjaus:

- (34) *Veitsellä leikatut eivät muuta sukupuolta. Ennen heitä kutsuttiin EUNU-KEIKSI.* (K)
- (35) *On mies, nainen ja EUNUKKI.* (K)
- (36) *Miten mies, joka on pumpattu täyteen estrogeeniä voisi enää lisääntyäkään?* (K)
- (37) *Joo, eikä nainen joka piikittää testosteronia tule edes raskaaksi.* (K)

Esimerkkien kielenkäyttö implikoi, etteivät kirjoittajat aina sisäistä muunsukupuolisuutta osana identiteettiä. Ei-binäärisyys on laaja sukupuolikäsitys, johon ei monissakaan tapauksissa kuulu kehollista sukupuolenkorjausta. Kuitenkin esimerkeissä (34) ja (35) käytetään ilmausta *eunukki*, jolla tarkoitetaan kastroitua miestä. Kielitoimiston sanakirja tarjoaa edellisen määritelmän lisäksi myös historiallisen näkökulman, jossa eunukilla viitataan haaremin vartijaan (KS 2021 s.v. *eunukki*). Huomioiden ketjun kontekstin, on kastroidun miehen tarkoite todennäköisesti lähempänä keskusteltua aihetta. Esimerkit (36) ja (37) puolestaan viittaavat hormonaalisiin kehonkorjauksiin, jotka harvoin käsitellään osaksi muunsukupuolisuuden määritelmää. Jälkimmäiset esimerkit myös nimeävät muunsukupuolisia mahdollisesti reaktionhausta *naiseksi* ja *mieheksi*, mitä juuri pyritään usein muunsukupuolisten identiteetin kunnioittamiseksi välttämään.

3.5. Diskurssien suhteisuus aineistossa

Faircloughin mallin kolmannen vaiheen mukaisesti diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on keskeistä myös muodostaa päätelmiä diskurssien aktivoitumisen pohjalta. Aineiston valossa voikin todeta, että verkkokeskusteluissa esiintyy varsin mittava määrä erilaisia muunsukupuolisuuteen liittyviä käsitteitä, nimeämisiä ja sananvalintoja. Nimitysten käytössä ja diskurssien aktivoitumisessa puolestaan on keräämäni aineiston mittakaavassa huomattavia eroja. Vaikka tutkimusaineistoni ei ole sataa viestiä laajempi, voi viesteistä seulottujen nimitysten perusteella tehdä lukuisia havaintoja. Kuvio 2 kiteyttää aineistossa käytettyjen nimeämisten määrät diskurssia kohden:

KUVIO 2. Aineiston nimeämiset suhteessa diskurssiin ja ryhmittymään.

Kaaviosta voi päätellä, että eniten aineistossa ilmenee käsitelädiskurssin aktivoivia nimeämisistä. Yhteensä 76 nimeämistapauksesta 35 eli noin 46 prosenttia koostuu erilaisista sukupuolikäsitteistä. Tutkimusaineistoni tapauksessa on ilmeistä, että yleisimmin muunsukupuolisiin viitataan joko katto- tai tarkalla sukupuolitermillä riippuen siitä, onko tietoa tarkasta identiteetistä vai ei. Aineistossa on enemmän käsiteläisiä ilmauksia muunsukupuolisten ketjuista, sillä suuri osa heidän nimeämistään koostuu erilaisista alakäsitteistä. Diskurssin runsas aktivoituminen on kytköksissä keskustelujen aiheeseen, sillä monen keskustelun ideana on määritellä muunsukupuolisuuden eri muotoja tai pohtia sen olemusta. Aiemman tutkimuksen valossa voi tosin olla mahdollista, että käsitteisyiden taustalla on myös erilaisten sukupuolitermien lisääntyminen ja vakiintuminen (Juvonen 2019: 15).

Suuri osa konservatiivisemmin kirjoittavista käyttää keskustelussaan myös nimeämistä, joka aktivoi halveksumidiskurssin. Kaavion perusteella näyttää siltä, että tällainen nimeäminen on aineistossani toiseksi yleisintä. Tutkimusasetelmani valossa on luonnollista, että kriittinen näkökulma näyttäytyy selkeästi, sillä tavoitteenani oli löytää keskusteluita, joissa vastakkainasettelu voisi mahdollisesti tulla esille. Myös esimerkiksi Jantunen (2018) tutkimuksessa seksuaalivähemmistöistä keskusteltaessa ilmenee vahvoja kannanottoja ja sananvalintoja (Jantunen 2018: 17–18). Keskeisin yhteneväisyys tässä

on mitä luultavimmin erilaisten arvotusten ja näkökantojen pääseminen ääneen. Kaavion perusteella muunsukupuolisten ja muiden kirjoittajien välillä on tässä varsin merkittävä ero, sillä sukupuolivähemmistöläisten keskusteluissa halveksumisdiskurssia ei aktivoitunut lainkaan.

Eufemismi- ja yhteisödiskurssin aktivoituminen on yhtä yleistä aineiston muunsukupuolisten ja muiden kirjoittajien välillä, kuten kaavio osoittaa. Muihin aktivoitumiin verrattuna on myös ilmeistä, että nämä kaksi diskurssia eivät aktivoitu aineistossa yhtä usein kuin muut kaksi tutkimaani diskurssia. Yhteisö- ja eufemismidiskurssien aktivoivat sananvalinnat ja nimeämiset ovat kirjoittajasta riippuen erilaisia ja kontekstista riippuvaisia, kun taas toisten diskurssien aktivoimissa nimeämisissä näyttää olevan jonkinlainen kaava. Esimerkiksi runsaaseen sukupuolitermien ja toisaalta provosoivien sananvalintojen käyttöön nähden kontekstit ovat aineistossa suhteellisen toistuvia. Sukupuolikäsitteet näkyvät kielenkäytössä silloin, kun muunsukupuolisuutta määritellään, ja toisaalta muunlaista nimeämistä ilmenee esimerkiksi kriittisessä keskustelussa. Kiertoilmaukset voivat siis mahdollisesti liittyä hyvin yksittäisiin tilanteisiin ja persoonalliseen kielenkäyttöön.

Toisaalta mielenkiintoinen ilmiö aineistossa on esimerkiksi pronominiin käyttö muunsukupuolisiin viitatessa. Yhteisödiskurssin aktivoituminen ei näiden pohjalta ollut ehkä yhtä tiheää kuin muiden diskurssien tapauksessa, mutta sananvalintojen, kuten *te*, *nämä* tai *me* kytkytyminen sisä- ja ulkoryhmien muodostumiseen on itsenäisenä ilmiönä paljonpuhuva. Tutkimani vastakkainasettelu paljastuu nimittäin arkisessa kielenkäytössä juuri tällaisten ilmentymisten pohjalta vahvasti: jopa yhdellä sanalla vedetään raja ryhmittymien väliin.

4. PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani olen selvittänyt kriittisen diskurssianalyysin avulla muunsukupuolisista käytettyjä ilmauksia ja nimityksiä neljässä eri Suomi24-keskustelussa. Tavoitteenani on ollut vertailla muunsukupuolisten ja konservatiivisemmin ajattelevien kirjoittamia viestejä havainnoidakseni sananvalintojen samankaltaisuutta ja toisaalta myös erilaisuutta. Norman Faircloughin diskurssianalyttisen mallin mukaisesti olen tutkinut nimeämisten kautta aktivoituneita diskursseja, joista olen keskittynyt tarkemmin neljään: käsite-, eufemismi-, yhteisö- ja halveksumisdiskurssiin. Diskurssien sekä nimitysten analyysissä olen havainnut merkittäviä ilmiöitä erilaisten nimeämisten suhteen, joista osa on yhteneväisiä hypoteesieni kanssa, ja osa taas harvemmin esiintyviä.

4.1. Johtopäätökset

Tutkimuksen alussa olen arvioinut, että keskustelufoorumeissa käytetyt nimitykset koostuvat suurimmaksi osaksi suomen kieleen vakiintuneista sanoista, kuten *muunsukupuolinen*. Aineiston perusteella sana vaikuttaa keskeiseltä ilmaukselta ei-binäärisistä puhuttaessa. *Muunsukupuolinen* on selkeästi yleisin kaikista keskusteluissa käytetyistä sanoista, joilla muunsukupuolisiin viitataan, mikä osoittaa sen olevan yksi vakiintuneimmista sukupuoli-käsitteistä. Arvioni myös muiden suomenkielisten käsitteiden, kuten *sukupuolineutraali* ja *sukupuoleton*, käytöstä on osoittautunut varsin paikkansapitäväksi. Sananvalinnat kytkeytyvät usein tilanteisiin, joissa ei-binääriset tuovat jollakin tapaa esiin muunsukupuolisuus-kattotermin alle lukeutuvia tarkempia sukupuoli-identiteetin käsitteitä. Näiden pohjalta olen nimennyt yhden aktivoituvista diskursseista käsiteläksiksi; sananvalinnat päätyvät keskusteluissa käyttöön ennen kaikkea identiteetin määrittelyn tueksi. Hypoteesissani olen painottanut muunsukupuolisten taipumusta käyttää tarkempia ilmaisuja sukupuoli-identiteeteistä, mutta aineiston puitteissa variaatiota esiintyy jonkin verran myös toisten kirjoittajien ketjussa. Ei-binäärisyyteen kriittisesti suhtautuvat tosin käyttävät aineistossa vain yleisimmin esiintyviä termejä, kuten *muunsukupuolinen* ja *kolmas sukupuoli*.

Analyysin tuloksena käsitteenomaisten nimeämisten esiintyminen näyttäisi noudattavan kaavaa, jollaista on havaittu myös esimerkiksi Juvosen (2019) ja Cordoban (2020) tut-

kimuksissa. Ei-binäärisyys tiivistetään useimmiten *muunsukupuolisuuteen*, ja tarpeen vaatiessa käytetään alakäsitteitä. Juvosen (2019) tutkimuksessa oleellinen havainto on suomalaisten ei-binääristen taipumus käyttää englantia apukielenä, jos omaa identiteettiä vastaavaa termiä ei löydy. Sama ilmiö jatkuu myös keskustelufoorumissa; ei-binääriset käyttävät muun muassa *genderfluidia*, *transgenderiä* ja muita englanninkielisiä käsitteitä, sekä soveltavat niitä muun muassa suomen kielen sijaitavutukseen. Näiden käyttö keskittyy enimmäkseen sukupuolivähemmistöjen piiriin, jossa erilaisten rajanvetojen tekeminen on tyypillistä. Vastakohtana voisi pitää esimerkiksi *kolmatta sukupuoli*: on miehet, naiset ja sitten *kolmas sukupuoli*, kun taas monesti ei-binääristen keskuudessa sukupuolten kirjo näyttäytyy moniulotteisesti.

Muunsukupuolisista käytetään myös monitulkintaisia ilmaisuja, jotka eivät esimerkiksi rajaa kohteeksi ei-binäärisyyden alakäsitteitä. Yhä modernistuvammat käsitykset sukupuoli-identiteeteistä alkavat näkyä keskusteluissa esimerkiksi *henkilöön* tai *yksilöön* viittaamisena. Olen nimennyt aineistossa esiintyvien kiertoilmausten pohjalta eufemismidiskurssin, jonka tarkastelun seurauksena olen havainnut kiinnostavia ilmiöitä muunsukupuolisuuteen liittyen. Foorumille kirjoittaneet sukupuolivähemmistöläiset käyttävät esimerkiksi ilmauksia *jotain siltä väliltä*, *määrittelemätön* tai *välimuoto*. Vaikka erilaisia vakiintuneita sukupuolikäsitteitä onkin lisääntymässä kielenkäyttöön, on tästä huolimatta tapauksia, joissa niitä ei koeta relevantiksi käyttää. Esimerkiksi Juvosen (2019) tutkimuksessa viitataan myös ilmiöön, jossa omalle identiteetille ei ole välttämättä löytynyt termiä tai niitä ei muuten koeta omaksi. Ero muunsukupuolisten ja toisten kirjoittajien välillä on keskeisesti siinä, että kiertoilmauksien käytössä jälkimmäiset tyytyvät ilmaisemaan niitä yksinkertaiseen tyyliin, kuten *henkilö* tai *muu kuin mies tai nainen*. Sukpuolivähemmistöläisten kielenkäyttö on tätä vasten monisanaisempaa ja kuvailevampaa, mikä voi mahdollisesti johtua oman identiteetin kuvaamisen tarpeesta.

Sukupuolivähemmistöjen ja kriitikoiden keskuudessa näyttäytyy oletettavasti varsin erilaisia arvoja ja näkemyksiä. Siis on kyse kahdesta yhteisöstä, jotka jakavat jäsentensä kesken jonkinlaista yhteenkuuluvuutta. Tätä vasten aineistossa näkyy tietynlainen vastakkainasettelu, jossa muunsukupuoliset käsitetään tiiviinä ryhmittymänä ja toisaalta on konservatiivisemmin ajattelevat. Keskusteluissa tulee esille sananvalintoja, jotka epäsuorasti viittaavat ei-binäärisiin yhteisöön: muunsukupuolisten keskusteluissa käytetään esimerkiksi sananvalintoja, kuten *me*, *moni* ja *porukka*, kun taas kriittisessä ketjussa

esiintyy vuorostaan *teikäläiset, nuo ja tämä tietty vähemmistö*. Kontrasti ilmentää varsin selkeästi ryhmittelevää kielenkäyttöä, ja etenkin konservatiivisten ketjuun kirjoittaneet tekevät kielellisillä valinnoillaan jonkinlaista erottelua. Muunsukupuoliset taas käyttävät yhteisöllisyyttä korostavia sananvalintoja vahvistaakseen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Esimerkiksi Cordoban (2020) tutkimuksessa on tuotu esille ei-binääristen vahvaa taipumusta tuntea yhteisöllisyyttä ja ymmärrystä vertaisia kohtaan; varsinkin muunsukupuolisuuden vaikeasti määriteltävä luonne ajaa heidät usein etsimään vastauksia toisiltaan.

Vastakkaisten arvomaailmojen ohjaamassa kielenkäytössä on luonnollisesti myös radikaaleja eroja, kun puheenaiheena on jotain mielipiteitä jakavaa. Muunsukupuolisia nimetään kritisoivassa ketjussa esimerkiksi *sairaiksi, kehityshäiriöisiksi, vammaisiksi, virheellisiksi ja poikkeamiksi*. Leimaavien sananvalintojen käyttö on mahdollisesti yleisempää verkkokeskusteluissa kuin kasvokkain, ottaen huomioon anonyymiteetin mahdollisuuden ja keskusteluiden vapaan pääsyn. Ketjun kirjoittajista osa perustelee nimityksiä binäärisen sukupuolikäsityksen verukkeella. Esimerkiksi *poikkeamiksi* muunsukupuolisia nimennyt kirjoittaa muunsukupuolisuuden olevan luonnotonta ja virheellistä, mikä pohjautuu keskusteluosion, kontekstin tai nimimerkin perusteella mahdollisesti kirjoittajan ideologiaan ja maailmankuvaan.

Toisaalta muunsukupuolisuuden ollessa suhteellisen uusi aihe, kaikki eivät suoriltaan ymmärrä sen olemusta, vaan sekoittavat sen esimerkiksi transsukupuolisuuteen. Täten aineistossa nimetään ei-binäärisiä muun muassa *eunukeiksi*, joka voi olla tarkoituksella valittu sana huomion herättämiseksi, tai kyseessä voi olla liian vähäinen tiedon määrä. Nimityksistä osan taustalla on siis mahdollisesti kielteinen suhtautumistapa sukupuoli-identiteettiin. Monen viestin ja nimeämisen kontekstista päätellen vaikuttaa siis siltä, että aineistossa aktivoituu myös eräänlainen halveksumisdiskurssi, joka puolestaan osoittaa kirjoittajien suhtautuvan ei-binäärisyyteen monista eri lähtökohdista.

4.2. Arviointi ja jatkotutkimuskysymykset

Kokonaisuudessaan koen tutkielman vastaavan tutkimusongelmaani ja -kysymyksiini. Kiinnostukseni on aihetta rajatessa kohdistunut nimenomaan kielenkäytön vertailuun

muunsukupuolisten ja kriittisemmin suhtautuvien kesken, ja tähän tarkoitukseen olenkin onnistunut löytämään riittävästi aineistoa. Mielestäni myös teoriatausta ja tutkimusmetodi sopivat tutkielmaani sen kuullessa selkeästi laadulliseen kielentutkimukseen. Muun muassa Norman Faircloughin malli soveltuu myös nimeämisten ja yksittäisten sananvalintojen analysointiin.

Toisaalta tutkimuskysymykseni rajautuvuus vain vastakkaisiin näkökantoihin jättää merkittävän paljon ulkopuolelle; millaisia nimityksiä esimerkiksi neutraalisti suhtautuvat ihmiset käyttävät? Aineiston koostuessa foorumiviesteistä on myös huomioitava, että merkittävä määrä verkkoon kirjoitetusta tekstistä on tahallista provosointia ja ros-kaviestejä, joita myös omasta aineistostani oli poistettu aika ajoin. Oman tutkielmani vakuuttavuuteen voi myös vaikuttaa monen eri keskustelun osallisuus, vaikka viestien sisältö onkin suhteellisen koherentti. Lisäksi keskusteluihin kirjoitetuista viesteistä osa on peräisin samalta kirjoittajalta, mikä taas rajaa mahdollisimman monen eri ihmisen kielenkäytön havainnointia.

Positioni tutkijana vaikuttaa osin tutkimukseni luotettavuuteen. Esimerkiksi vihaviestien ja leimaavien nimeämisten käsittely muunsukupuolisena voi horjuttaa subjektiivisuuden ihannetta. Koen itse kyenneeni ottamaan tämän huomioon ja analysoimaan viestejä objektiivisesta näkökulmasta, mutta yhtä kaikki on tärkeää käsitellä aiheen henkilökohtaisuutta. Kyse on kuitenkin ennen kaikkea kielentutkimuksesta, joka mielestäni asettuu etusijalle kaiken muun suhteen, eikä yksittäisiä sananvalintoja tule siten ottaneeksi henkilökohtaisesti. Muunsukupuolisuutta ei ole käsitelty kielentutkimuksessa monenkaan tutkimuksen edestä, ja myös siksi koen tietämykseni aiheesta suhteellisen tärkeäksi. Toisaalta aiemman tutkimuksen puute johtaa tarpeeseen tehdä päätelmiä aineiston pohjalta ilman vankkaa tutkimuspohjaa. Tällä on tietysti myös merkittävä seuraus oman tutkielmani vakuuttavuuteen.

Aiheen ollessa uusi, voi tutkielman tuloksista tehdä merkityksellisiä päätelmiä suomen kielen suhteen. Käytetyistä ilmaisuista ja käsitteistä voi esimerkiksi havainnoida, mitkä niistä ovat mahdollisesti tulleet jäädäkseen. Tutkimustuloksista voi myös huomata, että ei-binäärisyys suomen kielessä on vielä joidenkin termien suhteen vajavainen. Olisi mielenkiintoista seurata, tuleeko englanninkieliset termit suomentumaan niiden yleisty-

essä kielenkäyttöön. Tutkimukseni myös vahvistaa esimerkiksi Cordoban (2020) ja Juvosen (2019) tutkimuksia, jotka ovat omaa tutkielmani lähimpänä aiheittensa puolesta.

Jatkotutkimusta pohtiessa ottaisin huomioon esimerkiksi laajemman aineiston. Jos muunsukupuolisista käytettyjä nimityksiä tutkii laajemmassa mittakaavassa, unohtaisin myös ideologia- ja näkökulmarajaukset. Tällä tavalla myös neutraalisti suhtautuvien ja muiden arvomaailmallisesti välimaastoon sijoittuvien kielenkäyttö tulisi tutkituksi. Esimerkiksi erilaisten sukupuolikäsitteiden vakiintumisen tutkiminen voisi olla relevantimpaa silloin, kun ei aseteta rajauksia ihmisten näkökantoihin. Sukupuolikäsitteitä voisi tutkia myös numeerisesti ja kvantitatiivisesti, mikäli vakiintuneisuus asetettaisiin tutkimusongelman keskiöön. Tällöin esimerkiksi kyselylomakkeen laatiminen voisi olla aineistonkeruun kannalta hyödyllistä. Tällä menetelmällä olisi myös mahdollista selvittää, mistä eri syistä kutakin nimitystä käytetään.

Numeerinen tutkimus erilaisten sukupuolikäsitteiden käyttämisestä voisi toteutua myös käyttämällä korpusaineistoja. Esimerkiksi kielipankki on sisällyttänyt aineistoa myös Suomi24-verkkosivustolta, ja näin tutkimusta on mahdollista jatkaa foorumipohjaisesti myös kvantitatiivisesta lähtökohdasta. Myös sukupuoli-identiteettien ja niihin liitettyjen käsitteiden semanttinen tutkimus voisi olla kielentutkimuksen kannalta varsin avartavaa. Etenkin ei-binääristen käsitteiden käyttöön liittyy joskus eriäviä mielikuvia ja käsityksiä, ja täten aineistonkeruu esimerkiksi lomakkeen avulla voisi olla mielenkiintoinen tutkimus. Tällä tavalla erilaisista termeistä ja käsitteistä voisi jälleen saada tietoa esimerkiksi vakiintuneisuuden tai merkityksellisyyden kannalta.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Mikä olen? Suomi24-keskustelufoorumi. (22.9.2021)

<https://keskustelu.suomi24.fi/t/8780043/mika-olen>

Muunsukupuolisia? Suomi24-keskustelufoorumi. (18.9.2021)

<https://keskustelu.suomi24.fi/t/13842773/muunsukupuolisia>

Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki. Suomi24-keskustelufoorumi.

(6.9.2021)

<https://keskustelu.suomi24.fi/t/15449681/muunsukupuolinen-on-yhta-totta-kuin-joulupukki>

Sukupuoli kriisi. Suomi24-keskustelufoorumi. (25.9.2021)

<https://keskustelu.suomi24.fi/t/17043377/sukupuoli-kriisi>

Kirjallisuus

BLOMMAERT, JAN 2005: *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

CORDOBA, SEBASTIAN 2020: *Exploring non-binary genders. Language and identity*. Julkaisematon käsikirjoitus. De Montfort University.

FAIRCLOUGH, NORMAN 2010: *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Harlow, England: Routledge.

FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and Power*. London: Longman.

FAIRCLOUGH, NORMAN – BLOM, VIRPI – HAZARD, KAARINA 1997: *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

JANTUNEN, JARMO HARRI 2018: Homot ja heterot Suomi24:ssä. Analyysi digitaalisista diskursseista. – *Puhe ja kieli*, 38:1, 3–22. Jyväskylän yliopisto: kieli- ja viestintätieteiden laitos.

- JOKINEN, ARJA – SUONINEN, EERO – JUHILA, KIRSI – SUONINEN EERO 1993: *Diskurssi-analyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- JUHILA, KIRSI 1999: *Tutkijan positiot*. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssi-analyysi liikkeessä* 201–232. Tampere: Vastapaino.
- JUVONEN, TUULA 2019: Nimeämisen mahti. Sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavien termien suhteisuudesta. – *SQS. Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 13 (1–2). <https://doi.org/10.23980/sqs.89126>
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1996: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KNISELY, KRIS ARIC 2020: Le français non-binaire. Linguistic forms used by non-binary speakers of French. *Foreign Language Annals*, 53(4), 850–876. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1111/flan.12500>
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2021. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. <URL <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>>. Jatkuvasti päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2021. [viitattu 10.12.2021]
- LEE, SHIN HAENG – TAK, JIN-YOUNG – KWAK, EUN-JOO – LIM, TAE YUN 2020: Fandom, social media, and identity work. The emergence of virtual community through the pronoun ‘we’ – *Psychology of Popular Media*, 9(4), 436–446. <https://doi.org/10.1037/ppm0000259>
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmistryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere University Press: Taju.
- RICHARDS, CHRISTINA – BOUMAN, WALTER PIERRE – SEAL, LEIGHTON – BARKER, MEG JOHN – NIEDER, TIMO O. – T’SJOEN, GUY 2016: Non-binary or genderqueer genders. – *International Review of Psychiatry*, 28(1). <https://doi.org/10.3109/09540261.2015.1106446>.
- SÖKEFELD, CARLA 2021: Gender(un)gerechte Personenbezeichnungen: derzeitiger Sprachgebrauch, Einflussfaktoren auf die Sprachwahl und diachrone Entwicklung. – *Sprachwissenschaft*, 46(1), 111–141.
- VISK = HAKULINEN, LAURI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2008: Iso suomen kieliopin verkoversio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tut-

kimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden
laitos. URN:ISBN:978-952-544-35-7. <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
[viitattu 10.12.2021]

LIITE. Esimerkkien kirjoittajat ja alkuperäiset viestiketjut taulukoituna.

Esimerkki ja koodi	Nimimerkki	Keskustelu
(1) M	Selventääkö tämä	Muunsukupuolisia?
(2) K	tyttö ja poika	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(3) M	transsahtavainen	Muunsukupuolisia?
(4) M	Nollabodari	Muunsukupuolisia?
(5) M	Anonyymi	Mikä olen?
(6) M	andrealphus	Muunsukupuolisia?
(7) M	niinsevaanon	Muunsukupuolisia?
(8) M	boygirl	Mikä olen?
(9) M	boygirl	Mikä olen?
(10) M	Anonyymi	Sukupuoli kriisi
(11) M	Anonyymi	Sukupuoli kriisi
(12) K	usko.vainen	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(13) K	IdeologisetMuutokset	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(14) M	Genderconfused	Muunsukupuolisia?
(15) M	Torrence	Mikä olen?
(16) M	Torrence	Mikä olen?
(17) M	fdghdghjh	Mikä olen?
(18) K	Tarpee	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(19) M	kohta aikuinen?	Mikä olen?
(20) K	usko.vainen	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(21) M	andrealphus	Muunsukupuolisia?
(22) M	hyväksyvät	Mikä olen?
(23) M	Torrence	Mikä olen?
(24) K	usko.vainen	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(25) K	jyy-y	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(26) K	valkoinen.hetero.mies	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(27) K	RHAE5E	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(28) K	vammaislakiako	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(29) K	RHAE5E	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(30) K	aaltojavaasissa	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(31) K	senytvaanonnäin	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(32) K	RHAE5E	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(33) K	valkoinen.hetero.mies	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(34) K	Repenlaps	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(35) K	mnvb	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(36) K	Lslslslsls	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki
(37) K	usko.vainen	Muunsukupuolinen on yhtä totta kuin joulupukki